

Nan Nainsigudan ay Banan-eg ya Dakkel-Bassit ay Bisnis ya nan Karbengan isnan Panangsanikwa as Laing

Para isnan am-in ay kompanya, banan-eg, dakkell-bassit modya dadakkell ay bisnis, maid en makwani ay nais-is-o as panang-usal isnan karbengan isnan panangsanikwa is laing. Ngem para isnan banan-eg ya dakkell-bassit ay bisnis nan nainsigudan ay umili ya wadas nan il-ili, ado nan maitapi ya teken ay sangwen ya problemaen da isnan mang-usalan das nan karbengan para isnan panangsanikwa is laing.

Wada nan importante ay kausalan nan karbengan isnan panangsanikwa is laing isnan panangpapigsa ya tapno makakompetensya isnan nalawlawa nan bisnis ay nayda. Anapen tako nan ikkan nan karbengan isnan panangsanikwa is laing ay mangprotektar ya padur-as isnan nakabasar isnan nainsigudan ay obla ya nasapo ta masuportaran nan naay da nainsigudan ay umili ay wadas nan bisnis ya nan il-ilida.

1. Panangprotektar isnan nawawada ay kabuyaanan nainsigudan ay kultura isnan panang-usal isnan linteg ay mangporbar isnan kakwa is datuna modya nan makwani ay "copyright"

Nan "copyright" et mabalin ay protektarana nan nawawada ay sinapon di artists base isnan nainsigudan ay masapsapo kaneg nan kankanta, nan naidolowing modya pintol, ya nan nalilok, tapno adi aped usalen di tapina ay maid pammalubos kaneg nan mangkopya, mangbaliw akit, ya mangipabuya is datuna ya nan tapin di panangipablaak isnan publiko. Nan "copyright" gedan nan mangited is karbengan ay mangsanikwa isnan nangsapo isnan obla ya mangkontra isnan panangsukat isnan naobla ay makadadael isnan dayaw nan nangsapo. Numanpay, nan copyright et dagus ay wada proteksyon na isnan obla, mairekomenda ay men-apply modya palista kayet para isnan copyright nu wada kabalinana,

Ilaen nan tapin di panggep copyright isna (*here*).

2. Usalen nan karbengan isnan *industrial design* ay mangprotektar isnan buya ay kaliknaan nan produktom

Protektaran nan *industrial design* (*design patents* nan ngadana isnan teken ay lugar) nan kinaamay modya arten nan produkto, baken nan usal na – kayat na ay kanan, nan kabuyaanan ya kaliknaana, baken nan usal na modya ikkan nan banag ay naay. Nan karbengan isnan *industrial design* et mausal isnan ado ay produkto, kaneg nan sinapon di ima (handicrafts) ay para ar-arkos di awak (jewelry), ya nan buyan di galot kaneg nan innabel ya *design* datuna.

Ilaen nan tapin di mabasa panggep isnan karbengan para isnan industrial design isna (*here*).

3. Ipalista modya ipa-register nan nait-itken ay nainsigudan ay kali, ngadan, ya simbolo ay markan di produkto (trademarks)

Nan panangipalista modya pa-register isnan nait-itken ay nainsigudan ay kali, ngadan, ya simbolo ay markan di produkto (trademark) ay makadwaan is ummanatup ay plano as ikkan di men-ilako, et makabadang isnan kagtekan nan produkto - nan kinatet-ewa ya nan kinagawis nan produkto. Nu epdas naipalista modya naipa-register, ikakabil mo et nan markan nan produkto (trademark) ya trademark notice (®, TM ya tapin di markam) isnan lakom. Nan nabalor ay usal nan trademark et paset nan nalawlawya ay ik-ikkan di men-bisnis, ay makatulong ay mangpaado isnan lumako isnan produkton nan nainsigudan ay babassit ya dakkell-bassit ay bisnis (SMEs).

Wada tapin di panggep trademarks asna (*here*).

4. Ipaila ay bokod yo ya komon nan ili nan lako ya serbisyo babaen isnan malka ay mangpaneknek is datuna

Mabalin ay men-usal as malka ay bokod yo ya komon nan ili ay mangpaneknek ay nan lako ya serbisyo yo et wada nait-itken ay kalidad ay kabuyaanda, kaneg isnan malka ay mangipailas nan nagapuana modya ingkakana ay nas-et. Nan malka ay nayda et makabadang isnan kagtekan nan produkto et makaited isnan lumako is dagus ay pangtekanda is kinatet-ewan nan lalakwanda ay lako ya serbisyo gapos nan malka ay naay.

5. Isilpo nan lako ya serbisyo yo isnan lugar ay wada kagtekan nan nagapuana ay ili

Nan mangipailas nan nagapuan ay lugar et esa ay komon ay karbengan. Ipailan tona isnan mangtetengel isnan nainsigudan ay kaamuan modya nainsigudan ay kail-an di kultura modya ugali babaen isnan panang-usal is ikkan ay mangpaila ay nait-itken nan produkto isnan tapin di mangkopya modya manglaban koma isna babaen isnan kausalan nan silpon nan produkto isnan lugar ay

nagapuana modya nas-etana. Nan silpo na isnan lugar et mabalin ay mangikeddeng gedan is nangatngato ay presyo.

Ilan nan panggep is silpo isnan lugar isna (*here*).

6. Protektaran nan sinapo yo ay nakabasar isnan nainsigudan ay kaamuan

Nan baro ya pinagawis ay sinapo yo basar isnan nainsigudan ay kaamuan et mabalin ay maprotektaran babaen isnan lisensya ay makpaneknek ay kwam nan produkto modya “*patent*”. Isnan panang-usal is patent, makaala nan nangsapo isnan baro ay produkto modya inimbento is galansya nu malako datuna isnan nabiiit ay panawen. Nan patent et esa ay makaited is bokod ay karbengan nan nangsapo isnan sinapo na ay produkto modya baro ay ikkan ay mang-eset, modya makaited is baro ay teknikal ay panangsolbar is problema. Tapno makaala is patent, nan kaamuan ay teknikal panggep isnan sinapo et masapul maipakaammo isnan publiko babaen isnan panang-ala is patent, sapay maipablaak isnan publiko tapno makaadal nan teken isnan baro ay nasapo ay produkto.

Ilan isna nan tapin nan panggep is patents (*here*)

7. Adi ipagpagtek is teken nan nainsigudan ay kaamuan babaen isnan siklito isnan bisnis (“trade secrets”)

Nan siklito isnan bisnis (“trade secrets”) et ipalubos na nan babassit ya dakkel bassit ay bisnis nan nainsigudan ay umili ya ili ay mangprotektar isnan iyadin nan kultura ay maipablaak ay siklito, modya kaamuan ay bokod ya nabalor isnan ili, kaneg nan nainsigudan ay ikkan ay mang-eset modya mangsapo is produkto tapno adi aped ammuen modya usalen di teken ay maid pammalubos ken daida. Kaspangarigan, imbes ay ibingay nan ikkan ay mang-eset isnan produkto, ipaila laeng nan katekken nan produkto ya serbisyo ya nan silpon tona isnan nainsigudan ay kaamuan ya nan ili ay nagapuana.

Ilan nan tapin nan panggep is “trade secrets” isna (*here*).

8. Usalen nan linteg panggep is baken patas ay kompetisyon isnan bisnis ay pangsalaknib

Nan bassit ya dakkell-bassit ay bisnis nan nainsigudan ay umili ya ili ay wada et kagtekan da, ay nait-itken ya wada et kinagawis nan produkto da ay nainsigudan, et mabalin ay usalenda nan “linteg di baken-patas ay kompetisyon isnan bisnis” (*unfair competition laws*) ay manglaban isnan baken usto ay kankanan nan kakompetisyon isnan produkto ay mangibagbaga ay nan produkto da et paliso isnan bokod ay produkton nan umili ya ili tapno laeng makwani ay tet-ewa nan ilaklako da. Rebengngen yo nan mangipaila isnan maid pamalubos ay panang-us-usal da isnan kinabaknang nan nainsigudan ay laing.

9. Usalen nan nawawada ay mabalin usalen ay rekurso isnan ili para isnan babassit ya dakkell-bassit ay bisnis nan nainsigudan ay umili ya ili ay wadas nan bisnis

Nangina nan panangipalista (pa-register) ya kausalan nan karbengan isnan panangsanikua isnan laing. Numanpay adi makaited nan Traditional Knowledge Division di WIPO is ikkan ya badang isnan panang-usal is linteg, mabalin na ay iturong nan nainsigudan ay umili ya ili ay wadas nan babassit ya dakkell-bassit ay bisnis (SMEs) isnan mabalin ay sag-enan da para isnan libli modya mangbadang ken daida isnan serbisyo isnan panang-usal isnan linteg (legal services). Makontak nan Traditional Knowledge Division isnan email address ay grtkf@wipo.int

Para isnan tapin di pangtekan is ikkan ay mang-usal is karbengan isnan panangsanikwa is laing ay mangbadang isnan nainsigudan ay umili ya ili ay wadas nan bisnis, ilan nan nakalistas nan baba ay mabasbasa:

Panangprotektar ya panangpadur-as isnan kultura yo: Praktikal ay mangisulo isnan nainsigudan ay umili ya il-ili ay mang-usal isnan karbengan isnan panangsanikwa is laing

Karbengan isnan panangsanikwa is Laing ya nan Ugalin di Umili, nan pabuya da, ya nan pyasta da ay kail-an di kultura da: esang ay praktikal ay mangiturong

Background Brief 5: Karbengan isnan Panangsanikwa is Laing ya nan Nainsigudan ay Sapuen di Ima

Mangimalka – Umuna ay sulsulo panggep is Trademarks para isnan Babassit ya Dakkel-Bassit ay Bisnis

Gawis ay Kabuya-an: Umuna ay masulo panggep di Industrial Designs para isnan Babassit ya Dakkel-Bassit ay Bisnis

Nalaing ay ikkan di Menboliw: Umuna ay masulo Panggep di Copyright ya tapin di karbengan para isnan Babassit ya Dakkel-Bassit ay Bisnis

Panangboliw isnan Masakbayan: Umuna ay masulo panggep di Patents para isnan Babassit ya Dakkel-Bassit ay Bisnis

World Intellectual Property Organization
34, chemin des Colombettes
P.O. Box 18
CH-1211 Geneva 20
Switzerland

Tel: +41 22 338 91 11

Fax: +41 22 733 54 28

To contact WIPO's External Offices
visit www.wipo.int/about-wipo/en/offices

© WIPO, 2022

Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

The CC license does not apply to non-
WIPO content in this publication.

Cover: Getty Images / © Narcis Grigore,
© Frans Lemmens; unsplash.com /
© Helen Shi, © Rohit Arora

DOI: 10.34667/tind.46499